

ЈЕВТА ЈЕВТОВИЋ

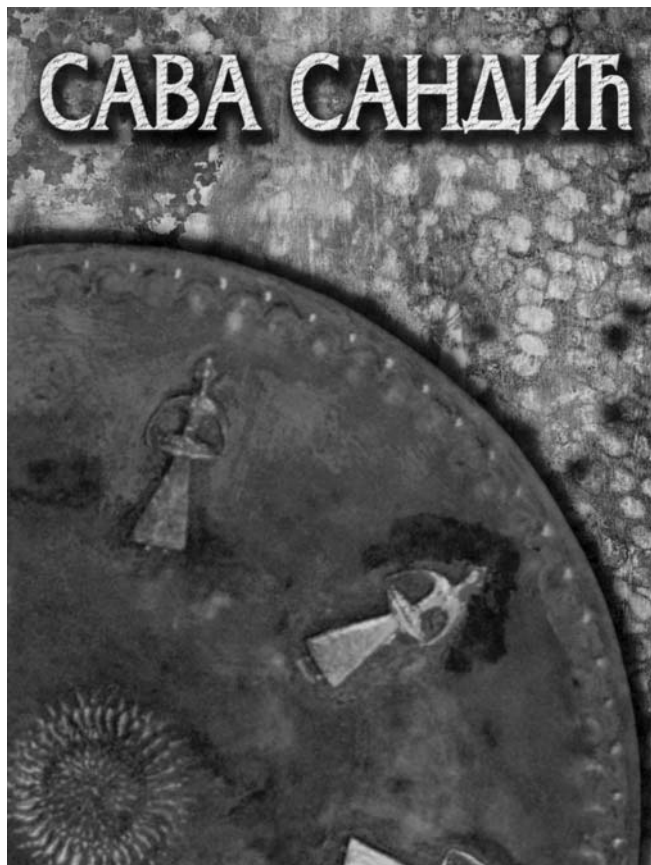
Сава Сандић: мала украсна и примењена пластика, Музеј примењене уметности, Београд, 2002, 92 стр. текста, 61 црно-бела репродукција, 14 табли у боји, библиографија 3 стр., резиме на енглеском језику

Свака нова књига и монографија посвећена неком од осведочених и успешних ликовних стваралаца, велика је и драгоцен добит за каснија изучавања српске историје уметности и културе XX века. То је, уједно, и свечани догађај, у првом реду за аутора и све поштоваоце његовог богатог и многозначног скулпторског дела.

За појављивање књиге *Мала украсна и примењена пластика* Саве Сандића, велика заслуга припада издавачу – Музеју примењене уметности, који се, из професионалних разлога, определио да из пребогатог вајарског опуса Саве Сандића изабере и у књигу сложи само дела примењене уметности која се одликују по многим специфичним карактеристикама и уникатном карактеру. Књига коју данас званично представљамо јавности настала је 2002. године и савршено допуњује и заокружује целокупни и сложени вајарски опус Саве Сандића. Наиме, она се може сматрати као наставак и допуна још једне, обимније и комплексније монографије.¹ Сасвим је сигурно да обе књиге чине јединствену целину, јер у највећој мери одсликавају изузетно плодан стваралачки и животни пут овог аутора, без кога историја српског вајарства друге половине двадесетог века не би била ни потпуна ни истинита.

Сава Сандић припада веома бројној и даровитој генерацији вајара који су после Другог светског рата завршили Ликовну академију у Београду и веома активно се укључили у текући ликовни живот Београда, Србије и тадашње Југославије. Они су представљали другу, модернију и савременију струју у српској скулптури, захваљујући својим изврским професорима на Академији. За образовање вајара су посебно били значајни вајари Илија Коларевић и Лојзе Долинар. До тада, сви су се ослањали на богату традицију српског вајарства, коју су обележили познати уметници међуратног периода: Бока Јовановић, Симеон Роксандић, Петар Палавичини, Тома Росандић, Риста Стијовић, Сретен Стојановић и други.

Из биографије Саве Сандића види се да је имао изузетно тешко и рано прекинуто детињство. Рођен је 9. ја-

1. Сава Сандић: мала украсна и примењена пластика, Музеј примењене уметности, Београд, 2002.

Sava Sandić: Small Decorative and Applied Plastic, Museum of Applied Art, Belgrade, 2002.

нуара ратне 1915. године у Зајечару да би годину дана касније остао без оца породице у којој је било шесторо деце. Мајку је изгубио када је имао десет година. То болно сећање на мајку – видеће се касније – била је честа тема у његовој скулптури. Као сиромашан дечак, са 14 година, ступио је као шегрт у каменорезачко-клесарску радионицу Аванти Бертога у Београду и почео да похађа Занатску школу, коју је завршио 1932. године. Годину дана касније ступа на учење и рад у атеље угледног и презапосленог вајара Томе Росандића. У жељи да поред владања занатском вештином добије и прва теоријска и практична

¹ Др В. Јовановић, *Сава Сандић – на расцупаници српског вајарства*, Спомен збирка Павле Бељански, Одељење за ликовне уметности Матице српске, Нови Сад, 1990.

знања из области уметности, уписује се 1935. на Течај фигуралног цртања код Петра Добровића, да би 1939. био примљен за студента Уметничке академије у Београду. После рата, 1948. наставља студије на Академији, где је дипломирао 1954. У међувремену, захваљујући већ стеченим знањима, практичном и исцрпном раду у атељеу код Росандића и његовим поукама, он увелико делује као вајар: бива примљен у УЛУС (1948) и учествује на два изложбама. Као талентовани вајар примљен је конкурсом 1949. у тек основану Државну мајсторску радионицу мајстора-вајара Томе Росандића. Радећи у њој, изводи и два јавна споменика: палим борцима у Врднику (1950) и жртвама фашистичког терора у Жабљу (1952).

За каснији вајарски рад и у скулптури и у изради предмета ситне пластике и примењене уметности веома су важне поуке и искуство које је Сандић стекао учећи у каменорезачко-клесарској радионици и атељеу Томе Росандића. Ту је долазио у додир са многим значајним уметницима, архитектама и искусним мајсторима-клесарима, од којих је научио многе техничко-занатске вештине. Сви они су учествовали у убрзаној послератној изградњи београдских палата и кућа. У том смислу нарочито се помињу Сплићанин Пино Граси и Сандићев старији брат Петар. У тим радионицама су се израђивале скулптуре и декоративни архитектонско-грађевински елементи за фасаде и ентеријере и употребљавали најразличитији материјали као што су мермер, камен, бетон, дрво, ковано гвожђе, бакар, гипс итд. Сандић је искористио време да проникне у тајне могућности тих материјала; у структуру и технологију обраде и најразноврсније начине њихове примене. То му је у великој мери било од помоћи у каснијем уметничком раду на скулптури, омогућивши му суверено владање свим материјалима које је користио и постизање савршенства у спољној, завршној обради. Од Томе Росандића и на курсу Петра Добровића, рачунајући и поуке са Академије од угледних професора, Сандић је веома рано научио да препознаје уметност и да се удубљује у природу сваког материјала: дрвета, гипса, бронзе, камена, бакарних и сребрних плоча и да из њих извлачи најповољније формалне и естетске ефекте. Може се рећи да се већ тада „родио“ вајар великих могућности, али и први вајар – примењени уметник који је током целог живота, упоредо са огромним вајарским опусом, имао љубави, наклоности и стрпљења да се бави и израдом ситне пластике и предмета примењене уметности као што су: безбројни медаљони, рељефи, плакете, медаље, портрети, декоративни и употребни предмети и накит.

У историји савремене примењене уметности остаће забележена прва изложба уметнички обликованог уникатног накита коју је, на опште изненађење јавности и уметничких кругова, приредио Сава Сандић, марта 1956. године у Галерији графичког колектива. На позив-

ници је писало да је то „изложба ситне пластике у кости, кованом бакру и сребру“. Педесете године су, иначе, значиле и својеврсну ренесансу примењене уметности. Томе су допринеле прве генерације школованих уметника са Академије за примењену уметност, затим формирање и рад Музеја примењене уметности (1950), Удружење ликовних и примењених уметника, и тадашња општа очекивања – нажалост никад остварена – о великој улози примењене уметности у урбанистичко-архитектонској изградњи земље и великих и значајних јавних објеката. Па ипак, Сандићева изложба посвећена само једном сегменту – уметничкој изради накита – изузетно је добро дочекана и лепо пропраћена у ондашњим медијима. Неки прикази и одједи забележени су и у овој књизи, а предмети са изложбе су скоро сви били распродати. Том приликом отворена је и позната расправа о тзв. „чистој уметности“, која је подразумевала доминацију сликарства и скулптуре као виших облика креације и духовности и „примењене уметности“ стваране, наводно, за текуће употребне и комерцијалне потребе. Због овог последњег, неки су сматрали да је она од другоразредног значаја. Ову „дилему“ је међу првима, и на најбољи начин, разрешио Сава Сандић поменутом изложбом, као и целокупним каснијим стваралаштвом из ове области – све до данашњег дана. Његов и наш одговор је да нема разлике у том измишљеном питању статуса једне и друге врсте уметности. Одговор се налази, и то искључиво, у примени општеважећих уметничких принципа и естетских критеријума.

Музеј примењене уметности у Београду, и сам баштиник великог броја Сандићевих радова, откупљених и поклоњених, осетио је потребу да овом посебном књигом осветли и забележи део Сандићеве активности посвећене радовима примењене уметности, који су до сада остали у сенци његове основне вајарске преокупације. Зато овом приликом неће бити речи о развојном путу Саве Сандића као истакнутог скулптора, што је маестрално учињено у поменутој монографији др Вере Јовановић. У овом тренутку нас занима да истакнемо неке јасне и недвосмислене стилске, формалне, идејне и духовне везе између „чисте“ и „велике“ скулптуре Саве Сандића и његових предмета из широке породице примењене уметности о којима је овде реч; да потврдимо јединство стваралачког поступка.

Сандић није имао два аршина, два критеријума: виши за своју скулптуру и нижи за ситну пластику и друге предмете примењене уметности. Он је увек био исти. Руководила га је увек иста мисао и иста рука. Са подједнаком пажњом и истим истанчаним осећањем радио је своје „велике“ и „мале“ скулпторалне радове.

Нека буде поменуто да је његов животни и уметнички идеал увек био и остао човек као извор и утока све-

општег хуманитета. Васпитан на традицији реалистичког приступа, и у почетку под утицајем старих мајстора и свог ментора Томе Росандића, упорно је неговао људске фигуре у најразноврснијим положајима и у свим расположивим материјалима. Разумљиво, временом је еволуирао: од почетног реалистичко-натуралистичког концепта кретао се ка стилизацији и сажимању форми у правцу поетског и лирског реализма. О томе сведоче његово инсистирање на хуманим и префињеним формама, суптилна моделација, наглашено психолошко нијансирање ликова, заобљени и меки облици свих скулптура, фине тактилне вредности и други квалитети по којима је постао познат и цењен. У том маниру радио је своје велике статуе, јавне споменике, женске актове, тзв. парковску скулптуру, више варијанти фигура мајки са дететом, тродимензионалне портрете и бисте личности из уметности и културе, анималистичку пластику и друге радове.

Основне вредности и постулате из свог бављења скулптуром Сандић је пренео и користио приликом израде својих медаљона, рељефа, плакета, медаља, портрета, украсних предмета, декоративних тањира, ћаса, ваза, чинија, пепељара, кутија за накит... Минуциозно је ковао, искуцавао, резао и вајао низ предмета изузетно малог формата, најчешће од по неколико сантиметара у бакарним и сребрним плоча, урезујући их у неко племени-то дрво, кост, јеленске рокове, гипс и друге материјале. И у овим предметима чест лик је фигура жене са неким знаком-симболом у руци – цветом, птицом, музичким инструментом, или представа људи ухваћених у колу; неки од омиљених ликова животиња – петла, мачке, роде, коња, пауна и слично. Код израде накита: брошева, нару-

квица, гривни, огрлица, прстења и другог није употре-бљавао уобичајена средства: драго камење, злато, бисере и слично. Сам аутор је изјавио да жели да његов накит има статус уметничког дела и у томе је, по нашем мишљењу, потпуно успео.

Сандић је доказао да употребна вредност неког предмета не значи нужно и нижи уметнички квалитет. То су потврдили и многи његови следбеници – афирмисани примењени уметници који су радили керамику, таписерију, текстил, дизајн итд. Том циљу, поред осталог, посвећена је и ова књига Музеја примењене уметности, која се одликује одличним илустрацијама – репродукцијама у колору и црно-белој боји, коју је значајки припремио уметнички уредник Миодраг Вартабедијан. Књига има 92 стр. са три краћа текста – приказа поменуте изложбе накита из 1956. године из текуће штампе и есеј великог znalца и поштоваоца Сандићевог рада, др Вере Јовановић, дугогодишњег управника Спомен збирке Павла Бељанског.

Захваљујемо аутору Сави Сандићу на укупном уметничком доприносу, уз напомену да он заслужује боље и значајније вредновање уметничке критике због големог доприноса који је преко седам деценија давао српској ликовној уметности. Похвале заслужује и МПУ као издавач ове лепе и корисне књиге. Посебну почаст би одали Сандићевој високој моралности, марљивости, благој и пословичној скромности и племенитости, који се у великој мери повољно одражавају на карактер и резултате целокупног његовог стваралаштва. За неку другу прилику остаје да се покаже колико је благотворан утицај на њега, и обратно, имала његова брачна и уметничка сапутница, познати вајар Мира Сандић.

JEVTA JEVTIĆ

***Sava Sandic: Small Decorative and Applied Plastic*, Museum of Applied Art, Belgrade, 2002, 92 text pages, 71 black and white photographs, 14 color tables, 3 pages of bibliography, summary in English**

Summary

Sava Sandic (1915) is a member of the large and talented generation of modern educated Serbian sculptors which appeared on the art stage of Belgrade, Serbia and former Yugoslavia after the Second World War. At the beginning he was under the influence of the older outstanding artists that cherished the traditional, realistic and naturalistic concept of the sculptural expression. Later he progressively evolved towards the subtle stylization and the reduction of forms of his mainly human figures and moved to poetic and lyrical realism. In that manner he created his large and small statues, public monuments, sculptures of the nude women, so called park statues, numerous portraits of well known people, animalistic plastic... He exhibited a lot and for a long time he has been famous, awarded and recognized first of all as a sculptor of the humanistic orientation with pronounced psychological shaded figures and refined modeling and treatment of the form. The Museum of Applied Art in Belgrade, publishing the monography with the title „Small Decorative and Applied Pla-

stic“ (2002), wanted to affirm and present Sava Sandic to the public as a special master of the series of objects from the field of applied arts and it succeeded in that task. Until then those artistic works remained, to a certain degree, in the shadow of his highly respected sculptural activities. From the monography it can be concluded, in addition to everything else, that Sandic in his creativity did not have two criterions – „higher“ for the sculpture and „lower“ for the small plastic and various object of applied art. The rich experience in sculptural work and exceptional knowledge and control over the different materials (stone, wood, marble, bone, plaster, copper, silver...) were useful during manufacture of the countless lockets, reliefs, medallions, medals, portraits, ornamental objects, decorative plates, bowls, vases, ashtrays, unique jewelries...He was occupied with this activity continuously – from the beginning of his career to nowadays.